

# **РЕЦЕНЗІЯ**

**кандидата юридичних наук, доцента Лісніченка Дмитра Вікторовича  
на дисертацію Висоцького Сергія Олександровича  
«КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ТА КРИМІНОЛОГІЧНА  
ХАРАКТЕРИСТИКА САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ  
ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В  
УКРАЇНІ»**

**представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії  
за спеціальністю 081 «Право»**

**Актуальність теми дослідження.** Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена радикальними трансформаціями у сфері військової безпеки України, що настали після запровадження воєнного стану 24 лютого 2022 року. Стрімке зростання кількості військових кримінальних правопорушень, серед яких самовільне залишення військової частини або місця служби є одним із найпоширеніших, поставило перед державою гостру потребу в науково обґрунтованому оновленні підходів до забезпечення військової дисципліни та безперебійного функціонування Збройних Сил України в умовах повномасштабної війни.

Комплексний аналіз сучасного стану кримінально-правової та кримінологічної науки засвідчив істотну недостатність монографічних та дисертаційних робіт, присвячених проблематиці самовільного залишення військової частини саме в умовах воєнного стану, що обмежує можливості теоретичного осмислення та практичного удосконалення механізмів запобігання цьому явищу. Виявлено також фрагментарність досліджень, відсутність єдиної методологічної концепції й нерозробленість комплексної теорії запобігання СЗЧ, здатної врахувати специфіку сучасного етапу російсько-української війни.

Чинне законодавство, судова практика та наукова доктрина містять низку невизначеностей у трактуванні об'єктивних та суб'єктивних ознак СЗЧ, у

відмежуванні його від суміжних складів, а також у визначенні початкового моменту правопорушення та оцінці поведінки військовослужбовця в умовах бойових дій. Такі прогалини й колізії безпосередньо впливають на правозастосовну практику, створюють ризики неоднакової кваліфікації, а відтак - загрожують ефективності управління військовими підрозділами та формуванню належного рівня воєнної дисципліни.

З огляду на зазначене, дослідження самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану постає як науково й соціально значущий напрям, необхідний для: формування цілісної методології аналізу правової та кримінологічної природи СЗЧ; розроблення дієвих механізмів його запобігання, адаптованих до реалій ведення бойових дій; вдосконалення кримінального законодавства та правозастосовної практики; забезпечення боєздатності Збройних Сил України та національної безпеки загалом.

Таким чином, актуальність дисертаційного дослідження визначається як нагальною потребою держави у підвищенні ефективності протидії СЗЧ під час воєнного стану, так і необхідністю теоретичного переосмислення та методологічного оновлення наявних наукових підходів, що забезпечить формування сучасної, науково обґрунтованої моделі запобігання цьому правопорушенню у період збройної агресії проти України.

**Про актуальність** як теми так і роботи в цілому свідчить і її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14.03.20 р. № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.03.20 р. «Про Стратегію національної безпеки України»»); Стратегії воєнної безпеки України, (Указ Президента України від 25.03.21 р. № 121/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25.09.21 р. «Про Стратегію воєнної безпеки України»»); Стратегії забезпечення державної безпеки України, (Указ Президента України від 16.02.22 р. №56/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня

2021р. «Про Стратегію забезпечення державної безпеки») та відповідає тематиці наукових досліджень Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (реєстраційний номер 0116U006773), а також науково-дослідницької роботи кафедри кримінально- правових дисциплін інституту права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ «Забезпечення кримінально-правової діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням в інтересах кримінального судочинства» (державний реєстраційний номер 0124U004215).

**Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність.** Викладені у роботі наукові положення та висновки є переважно обґрунтованими, аргументованими та переконливими.

Досить схвально слід поставитися до сформованої методологічної програми, яку склали загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, що забезпечило повноту, логічну побудову та практико орієнтовані результати дослідження.

**Наукова новизна одержаних результатів.** Наукова новизна одержаних у ході дослідження результатів полягає насамперед у тому, що дисертація за своїм характером і змістом є одним із перших в Україні комплексним монографічним дослідженням щодо кримінально-правової та кримінологічної характеристики такого деструктивного явища як самовільне залишення військової частини в умовах воєнного стану.

Сформульовані автором висновки за результати дисертаційного дослідження є важливими для таких наук як кримінальне право, кримінально-виконавче право, кримінологія. У дослідженні сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій щодо теоретичного осмислення кримінально-правової та кримінологічної характеристики такого кримінального

правопорушення як самовільне залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану.

Аналіз законодавства та дослідження концептуальних положень, щодо кримінально-правової та кримінологічної характеристики СЗЧ, містять елементи наукової новизни, серед яких найважливішими, на думку рецензента, є наступні:

- надано комплексну кримінально-правову характеристику СЗЧ в умовах воєнного стану в Україні, за результатом якої доведено, що кримінальне правопорушення відповідальність за вчинення якого передбачено ч. 5 ст. 407 КК України з суб'єктивної сторони вчиняється лише з прямим умислом;
- виявлено основні детермінанти вчинення військовослужбовцями ЗСУ та інших військових формувань, які створені відповідно до законодавства СЗЧ і запропоновано науково-обґрунтовані шляхи протидії та запобігання його проявам в умовах воєнного стану в Україні;
- представлено кримінологічний портрет особистості військовослужбовця, який вчиняє СЗЧ в умовах воєнного стану в Україні за його соціально-демографічними, морально-психологічними і кримінально-правовими ознаками;
- удосконалено підходи щодо визначення основних напрямів протидії запобігання СЗЧ в умовах воєнного стану в Україні;
- на підставі проведеного аналізу зарубіжного досвіду запобігання СЗЧ, встановлено основні напрями удосконалення норм вітчизняного законодавства, що перебувають у прямому взаємозв'язку зі змістом сучасних державних стратегій у сфері запобігання військовим кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану в Україні.

**Оцінка змісту дисертації та її оформлення.** Висоцького Сергія Олександровича «Кримінально-правова та кримінологічна характеристика самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану в Україні» є завершеною кваліфікаційно працею, характеризується логічним та чітким змістовим наповненням, відповідно до

плану, мети та завдань, архітектоніка забезпечує комплексність та системність опрацювання проблематики.

Зміст дисертації відповідає спеціальності 081 «Право».

Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

У першому розділі ґрунтовно проаналізовано стан наукової розробки проблематики самовільного залишення військової частини або місця служби (СЗЧ) в умовах воєнного стану в Україні та окреслено методологічні засади подальшого дослідження цього явища. Аналіз вітчизняних і зарубіжних напрацювань засвідчує фрагментарність наукових підходів та відсутність комплексних кримінально-правових і кримінологічних досліджень, які б враховували специфіку воєнного стану. Автором обґрунтовано необхідність формування нової наукової парадигми вивчення СЗЧ. Проведене узагальнення засвідчує високу актуальність теми, що підтверджено результатами опитування представників органів досудового розслідування та військовослужбовців.

У другому розділі проведено комплексний аналіз кримінально-правових ознак самовільного залишення військової частини або місця служби, скоєного в умовах воєнного стану, з урахуванням положень чинного законодавства, судової практики та наукових підходів. Здійснений аналіз дозволив систематизувати ключові правові характеристики складу правопорушення, уточнити критерії його відмежування від суміжних складів та визначити проблемні аспекти правозастосування, які набувають особливої ваги в умовах воєнного стану. Розділ формує теоретичну основу для подальших кримінологічних досліджень та для вироблення ефективних стратегій запобігання СЗЧ у сучасних умовах.

У третьому розділі дисертації здійснено комплексний кримінологічний аналіз самовільного залишення військової частини (СЗЧ) або місця служби в умовах воєнного стану в Україні (ч. 5 ст. 407 КК України). Автором досліджено стан, динаміку, детермінанти цього явища, сформовано портрет правопорушника та запропоновано стратегію запобігання. Констатується

високий рівень латентності цього злочину, зумовлений приховуванням фактів командирами через побоювання дисциплінарної відповідальності та «військове побратимство». Автор обґрунтовує неефективність існуючих заходів, вказуючи, що лише 2,4% від зареєстрованих проваджень завершуються реальним покаранням, що породжує почуття безкарності. Запропоновано комплексний підхід до превенції. Розділ доводить, що СЗЧ в умовах воєнного стану є не просто дисциплінарним проступком, а масштабною проблемою національної безпеки, яка потребує системного вирішення не лише через кримінально-правові репресії, а й шляхом усунення глибинних соціально-управлінських причин, зокрема перегляду підходів до мобілізації та забезпечення ротації особового складу.

**Теоретична та практична значимість результатів дисертаційного дослідження** полягає у тому, що вони можуть бути використані у процесі вдосконалення норм кримінального права України, та стати підґрунтям подальших наукових досліджень в таких науках як кримінальне право та кримінологія.

**Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях.** Основні положення дисертації викладені у восьми наукових працях, із яких: 4 – статті, у наукових фахових виданнях України в галузі юридичних наук, 4 – тези доповідей, виданих за результатами проведення міжнародних та всеукраїнських науково-теоретичних і науково-практичних конференцій. Така кількість, обсяг і зміст друкованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії і надають автору право публічного захисту дисертації, адже основні положення, висновки і рекомендації пройшли належну апробацію.

**Висновки** дисертаційного дослідження в більшій мірі відповідають поставленим завданням дослідження у межах обраного об'єкта та предмета, містять розроблені автором теоретичні наукові положення, практичні рекомендації, пропозиції із вдосконалення законодавства.

Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий.

**Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій.** Обґрунтованість наукових положень роботи та достовірність одержаних результатів підтверджена теоретичною та методологічною обґрунтованістю проведеного дослідження, критичним аналізом та узагальненням значної кількості праць вітчизняних та зарубіжних вчених, аналізу значної кількості матеріалів нормативно-правового, науково-публіцистичного й аналітичного характеру щодо інформаційно-аналітичної діяльності Національної поліції України.

Слід відмітити оволодіння автором методологією та методикою дослідження. У роботі висвітлено широкий спектр нових проблем і підходів до їх вирішення. Автор вміло і коректно полемізує, аргументує власні судження. Комплексний підхід до використання методів дослідження дозволив системно дослідити предмет дослідження, виконати поставлені завдання та досягти мети.

Віддаючи належне кропіткій та якісній роботі дисертанта, високо оцінюючи рівень дослідження, його актуальність та новітність підходів до дослідження обраної проблематики, варто звернути увагу на окремі недоліки, а також положення та висновки, які мають дискусійний характер чи вимагають додаткового обґрунтування під час захисту.

1. У ході аналізу дисертаційної роботи виявлено певні структурно-змістові диспропорції між кількістю поставлених завдань, сформульованими положеннями наукової новизни та висновками до дослідження. Зокрема, дисертантом визначено дев'ять дослідницьких завдань, тоді як обсяг заявленої наукової новизни охоплює двадцять сім пунктів. З урахуванням загальноприйнятих вимог до логічної структури наукової праці, кожне завдання має бути спрямоване на досягнення конкретного наукового результату, який, у свою чергу, знаходить відображення у відповідному пункті наукової новизни. Вказані розбіжності дещо ускладнюють сприйняття логіко-структурної побудови дослідження та послідовності реалізації його наукових цілей.

2. Попри те, що запропоновані здобувачем авторські дефініції понять «військова частина» та «місце служби» вирізняються внутрішньою логічністю та структурною цілісністю, вони потребують глибшого концептуального обґрунтування, тобто чим саме вони кардинально відрізняються від існуючих тлумачень і яку практичну проблему вирішує саме така редакція дефініцій при кваліфікації злочинів.

3. Варто відзначити, що архітектоніка запропонованої Стратегії запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби в умовах воєнного стану в Україні має здебільшого декларативний характер, що звужує її прикладний потенціал. Дисертанту доцільно було б змістити фокус з констатації необхідності загальних змін (у сферах соцзахисту та законодавства) на розробку дієвого нормативно-прикладного інструментарію. Робота виграла б від наповнення Стратегії деталізованими процедурними механізмами, наприклад, проєктами конкретних новел до Дисциплінарного статуту.

Разом з тим, наведені зауваження та пропозиції у жодному разі не впливають на загальне позитивне враження від роботи, здебільшого носять дискусійний характер і мають бути предметом для публічної дискусії та обговорення під час захисту.

### **ВИСНОВОК:**

Дисертація Висоцького Сергія Олександровича «Кримінально-правова та кримінологічна характеристика самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану в Україні» є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані результати проведеного здобувачем дослідження, розв'язує важливе наукове завдання, та свідчить про належний рівень оволодіння Висоцьким Сергієм Олександровичем методологією наукової діяльності.

Дисертація повною мірою відповідає Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти та науки України № 40 від 12.01.2017 року (зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти та науки України № 759 від 31.05.2019 року) та Порядку присудження ступеня

доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор – Висоцький Сергій Олександрович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі права.

**РЕЦЕНЗЕНТ:**

**Кандидат юридичних наук, доцент  
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики  
Одеського державного  
університету внутрішніх справ**

**Дмитро ЛІСНІЧЕНКО**